

BARMOQ O'YINLARI ORQALI BOLALAR NUTQINI O'STIRISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Abdunazarova Muxlisa Dilmurod qizi

Qo'qon universiteti Ta'lim fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20438585>

Annotatsiya:

Mazkur tezis maktabgacha yoshdagi bolalarda barmoq o'yinlari orqali nutqni rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslarini chuqur o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda barmoq o'yinlarining bolalar nutqi, mayda motorika, tafakkur, diqqat, xotira va muloqot ko'nikmalariga ta'siri keng qamrovda tahlil qilingan.

Shuningdek, nutq rivojida o'yin texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi ilmiy manbalar asosida asoslab berilgan hamda maktabgacha ta'lim jarayonida qo'llashning zamonaviy yondashuvlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida barmoq o'yinlarining bolalar nutqiy faolligini oshirish, ularning so'z boyligini kengaytirish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: barmoq o'yinlari, nutq rivoji, maktabgacha ta'lim, mayda motorika, tafakkur, diqqat, xotira, muloqot, o'yin texnologiyalari.

Kirish

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, ushbu davrda nutq rivoji bolaning umumiy intellektual rivojlanishi bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning fikrlashi, muloqot qilishi va atrof-muhitni anglash jarayonlarida muhim o'rin egallaydi.

Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalar orasida nutq rivojining sustligi, so'z boyligining kamligi va fikrni erkin ifoda etishdagi qiyinchiliklar dolzarb muammolardan biri sifatida kuzatilmoqda. Bu holat ko'pincha zamonaviy axborot texnologiyalarining ortiqcha qo'llanilishi, jonli muloqotning kamayishi hamda bolalarning passiv faoliyatga ko'proq jalb etilishi bilan izohlanadi.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim jarayonida bolalar nutqini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vositalardan foydalanish zarurati yuzaga keladi. Ana shunday vositalardan biri — barmoq o'yinlari hisoblanadi. Barmoq o'yinlari nafaqat qiziqarli va interfaol faoliyat turi, balki bolalar nutqini rivojlantirishda ilmiy asoslangan samarali metod sifatida e'tirof etiladi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda o'yin faoliyati bolaning yetakchi faoliyati sifatida baholanadi. Xususan, o'yin orqali bola ijtimoiy tajribani o'zlashtiradi, nutqiy faoliyatini rivojlantiradi va atrof-muhit bilan faol muloqotga kirishadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda barmoq o'yinlari orqali nutqni rivojlantirishning pedagogik asoslarini o'rganish hamda ularni ta'lim jarayoniga samarali joriy etishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Barmoq o'yinlarining bolalar nutqiga ta'sirini o'rganish;
2. Mayda motorika va nutq rivoji o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash;
3. Nutqni rivojlantiruvchi o'yin metodlarini ishlab chiqish;

4. Ta'lim jarayonida samarali qo'llash usullarini ishlab chiqish.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qo'l barmoqlarining harakati bevosita bosh miya faoliyati bilan bog'liq bo'lib, ayniqsa nutq markazlarining faollashuviga xizmat qiladi. Shu sababli barmoq o'yinlari bolalarda nutq rivojlanishini tezlashtiruvchi muhim vosita hisoblanadi.

Amaliy kuzatishlar natijasida aniqlanishicha, barmoq o'yinlari orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning nutqiy faolligini oshiradi, so'z boyligini kengaytiradi va ularning talaffuzini yaxshilaydi. Bunday o'yinlar davomida bolalar she'rlar, tez aytishlar va harakatlarni uyg'un holda bajarib, nutqiy faoliyatni faol amalga oshiradilar.

Bundan tashqari, barmoq o'yinlari bolalarning diqqatini jamlash, xotirasini mustahkamlash va tafakkur jarayonlarini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, barmoq o'yinlari bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda ham samarali vosita hisoblanadi. O'yin jarayonida bolalar tengdoshlari bilan faol muloqotga kirishadi, o'z fikrini erkin ifoda etadi va ijtimoiy muhitga moslashishni o'rganadi.

Barmoq o'yinlarining yana bir muhim jihati shundaki, ular bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Har bir o'yin jarayonida bola yangi harakatlar, yangi so'zlar va yangi ifodalar bilan tanishadi. Bu esa uning nutqiy va intellektual rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik amaliyotda barmoq o'yinlarini qo'llash bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Har bir bolaning yoshiga, nutq darajasiga va qiziqishlariga mos o'yinlarni tanlash orqali yanada yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Barmoq o'yinlari ayniqsa nutqida nuqsoni yoki sust rivojlanish holatlari kuzatiladigan bolalar bilan ishlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday o'yinlar bolaning qo'l harakatlarini faollashtirish bilan bir qatorda, uning eshitish, kuzatish va taqlid qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Natijada bola tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga, gaplarni ravon tuzishga hamda o'z fikrini aniq ifodalashga asta-sekin o'rganib boradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida barmoq o'yinlarini ertalabki badantarbiya mashqlari, nutq o'stirish mashg'ulotlari, musiqali faoliyatlar va erkin o'yin jarayonlariga uyg'un holda qo'llash tavsiya etiladi. Bu esa bolalarning mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonini yanada jonlantiradi. Ayniqsa, she'r, qo'shiq va ritmik harakatlar bilan uyg'unlashtirilgan barmoq o'yinlari bolalarning eslab qolish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda mayda motorikaning rivojlanganlik darajasi bilan bolaning nutq faolligi o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligi isbotlangan. Qo'l barmoqlari harakatlari qanchalik aniq va faol bo'lsa, bolaning nutq apparati ham shunchalik faol ishlashi kuzatiladi. Shu bois ko'plab logoped va pedagoglar nutqni rivojlantirish mashg'ulotlarida barmoq mashqlaridan keng foydalanadilar.

Barmoq o'yinlari bolalarda nafaqat nutqni, balki hissiy-emotsional holatni ham ijobiy shakllantiradi. O'yin davomida bolaning kayfiyati ko'tariladi, o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi hamda faol ishtirok etishga intilishi kuchayadi. Bu esa bolalarning psixologik jihatdan erkinlashishiga va o'z imkoniyatlarini namoyon etishiga yordam beradi.

Ayniqsa, oilada ota-onalar tomonidan barmoq o'yinlarining muntazam tashkil etilishi bola rivojiga yanada katta ta'sir ko'rsatadi. Ota-ona va bola o'rtasidagi jonli muloqot, birgalikdagi o'yin faoliyati bolaning nutqiy muhitini boyitadi. Shu sababli pedagoglar tomonidan ota-onalarga barmoq o'yinlarini uy sharoitida tashkil etish bo'yicha tavsiyalar berilishi muhim hisoblanadi.

Barmoq o'yinlari milliy qadriyatlar va xalq og'zaki ijodi namunalari bilan uyg'unlashtirilgan holda tashkil etilganda yanada samarali natijalar beradi. Xalqona she'rlar, topishmoqlar, tez

aytishlar va qo‘shiqlar asosida tashkil etilgan o‘yinlar bolalarda milliy madaniyatga qiziqish uyg‘otadi hamda ularning nutqiy faolligini oshiradi. Shu bilan birga, bolalarda estetik did va ma‘naviy qadriyatlar shakllanishiga ham xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan barmoq o‘yinlari ta‘lim sifatini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Interfaol metodlar, didaktik vositalar va ko‘rgazmali materiallardan foydalanish orqali bolalarning o‘yin jarayonidagi faolligi ortadi. Natijada ular yangi bilimlarni tezroq o‘zlashtiradi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Shunday qilib, barmoq o‘yinlari maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri sifatida katta ahamiyatga ega. Ular orqali bolalarda mayda motorika, nutqiy faollik, muloqot madaniyati, tafakkur va ijodkorlik kabi muhim sifatlar shakllanadi. Shu sababli maktabgacha ta‘lim tizimida barmoq o‘yinlaridan keng va maqsadli foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, barmoq o‘yinlari maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda muhim va samarali pedagogik vosita hisoblanadi. Ular orqali bolalarda so‘z boyligi kengayadi, nutq ravonligi oshadi, talaffuz yaxshilanadi hamda muloqot ko‘nikmalari shakllanadi.

Bundan tashqari, barmoq o‘yinlari bolalarning mayda motorikasini rivojlantirib, ularning tafakkur, diqqat va xotira jarayonlariga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bu esa bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, barmoq o‘yinlari bolalarda ta‘limga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. O‘yin asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolalarning zerikmasdan faol qatnashishini ta‘minlaydi hamda ularda yangi bilimlarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida o‘yin orqali o‘qitish usuli yuqori samaradorlikka ega bo‘lib, bolaning tabiiy ehtiyoj va qiziqishlariga mos keladi.

Shuningdek, barmoq o‘yinlari bolalarda jamoada ishlash, bir-birini tinglash va o‘zaro hurmat kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni ham rivojlantiradi. O‘yin jarayonida bolalar tengdoshlari bilan hamkorlikda harakat qilishni, fikr almashishni va birgalikda faoliyat olib borishni o‘rganadilar. Bu esa ularning kelgusida maktab ta‘limiga muvaffaqiyatli moslashishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Amaliy tavsiyalar:

- barmoq o‘yinlaridan muntazam va tizimli foydalanish;
- nutqni rivojlantiruvchi o‘yinlarni mashg‘ulotlarga integratsiya qilish;
- bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
- o‘yin jarayonida faol muloqotni tashkil etish;
- she‘r, tez aytish va harakatli o‘yinlarni uyg‘unlashtirish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. To‘xtayeva M. Bolalarda tafakkur va nutqni rivojlantirish. – T.: Ilm ziyo, 2021. <https://library.ziyonet.uz>
2. Qodirov B. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi. – T.: Fan va texnologiya, 2019. <https://library.ziyonet.uz>
3. Karimova D. O‘yin asosida o‘qitish metodikasi. – T.: Pedagogika, 2018. <https://library.ziyonet.uz>
4. Aliyeva O.M. Yangi O‘zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2024. <https://cyberleninka.ru>
5. Fozilova O.N. Ta‘lim va taraqqiyot jurnali, 2023. <https://cyberleninka.ru>

6. Rahimova S. Pedagogik tadqiqotlar. – T.: O‘qituvchi, 2022. <https://library.ziyonet.uz>
7. Nurmatova Z. Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – T.: Ilm ziyo, 2020. <https://library.ziyonet.uz>
8. Ismoilova D. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – T.: Fan, 2017. <https://library.ziyonet.uz>